

ŘEČ

- Řeč je typickou formou mezilidské komunikace. Tato znaková soustava je velmi jedinečná – z malého množství **fonémů** je možné tvořit tisíce slov a ty spojovat do nekonečného množství vět. (Několik vědců dělalo pokusy na opicích a zkoumali, zda je možné naučit je lidskou řeč. Zjistili, že opice jsou schopny naučit se posunky nebo znaky, které označují slova, ale neumí je spojovat do vět). Její základní funkcí je sdělování. Řeč je schopnost člověka vyjádřit zvuky obsah svého vědomí.
- Sama řeč je produktem lidské kultury, historicky se mění a každý příslušník kultury se jí učí. Fyziologicky se řeč vytváří v procesu sociální nápodoby rodičů (zvláště matky) dítětem a je to v podstatě spojování vnímaných jevů a předmětů se zvukem.
- slovní zásoba člena vyspělé společnosti se pohybuje od 40 do 200 tisíc slov .
- Slovy nelze vyjádřit vše, některé stavy mysli jsou slovy nesdělitelné a řeč proto není nejdokonalejší formou vyjadřování. Řeč je schopnost člověka vyjádřit zvuky obsah svého vědomí.
- Psychologie řeči se nazývá psycholingvistika.
- Rozeznávají se řeči: mimické, gestikulační, mluvené a psané. Prostředkem mluvené řeči je jazyk.
- Jazyk je prvotním prostředkem komunikace myšlenek. Používání jazyka má 2 aspekty: **produkcí a porozumění.**
- Při produkci jazyka začínáme s myšlenkou, kterou převedeme do věty a skončíme na úrovni zvuků, které tuto větu vyjadřují.
- Při porozumění jazyku začínáme slyšením zvuku, zvukům přiřazujeme význam ve formě slov, slova poskládáme do věty a z ní vyvodíme význam.
- Slova můžeme definovat jako jednotky řeči nesoucí význam.
- Ve věku od jednoho a půl do dvou a půl let začíná osvojování slovních spojení a větných jednotek neboli syntaxe. Děti začínají spojovat jednoduchá slova do výrazů složených ze dvou slov (př. tam kráva) a později přechází i ke složitějším větám obohacným o slovesa a spojky.

Mozek a řeč

- V mozku jsou specializované oblasti na řeč - **Brockova a Wernickeho oblast**. Poškození těchto oblastí vede ke vzniku afázií.
- **Brockova** afázie – řeč dává smysl ale je kostrbatá, málo morfémů a složitých vět.
- **Wernickeho** afázie - řeč je plynulá, ale naprosto nesmyslná.

Druhy řeči

1. Zevní řeč

- vyjadřuje schopnost člověka užívat sdělovacích prostředků vytvářených mluvidly
- realizuje se mluvením

2. Vnitřní řeč

- je to chápání, uchovávání a vyjadřování myšlenek pomocí slov, a to nejen verbálně, ale i graficky (četba, písmo)
- má složku motorickou (expresivní, výrazovou) a symbolickou (percepční, vnímavou)

Poruchy řeči

- specifická porucha řeči – dítě používá při mluvení různé zvuky
- expresivní porucha řeči – snížená schopnost používat jazyk (malá slovní zásoba)
- receptivní porucha řeči – problémy s chápáním řeči
- dysfázie – špatné vyslovování
- dysartrie – porucha výslovnosti (vynechávání, komolení)
- afázie – porucha nebo ztráta schopnosti mluvit
- dyslálie – špatná výslovnost jedné či více hlásek

Osvojování jazyka

- 1. **napodobování** – děti se učí jazyk prostřednictvím napodobování dospělých, kdy rodič ukáže věc, řekne její název a dítě se snaží slovo zopakovat.
- 2. **podmiňování** – opravování dítěte a po vytvoření správné věty ho odměnit.
- děti ze všech kultur procházejí stejnou vývojovou sekvencí:
 - 1 rok - první slova
 - 2 roky - věty ze 2-3 slov
 - 3 roky - začínají užívat gramatická pravidla
 - 4. roky - mluví téměř jako dospělý člověk
- neslyšící děti – samy se začnou dorozumívat posunky; užívání se vyvíjí stejně jako u řeči (nejdřív jeden samostatný posunek, pak dva spolu ...)

kritické období

- první měsíce života jsou kr. obdobím pro vyladování se na fonémy mateřského jazyka (pochycování melodie řeči)
- pozorování hluchých lidí učících se posunkovou řeč naznačují, že je i kritické období pro učení se syntaxi
- **Specifika řeči zaměřené na dítě:** přehnaná intonace; dospělí mluví vyšším hlasem (ženy vyšším než muži); jsou zvýrazňována podstatná jména a slovesa a těmto slovům je dán při promluvách k dítěti větší prostor; zájmena 1. a 2. osoby jsou nahrazovány jmény (podívej, co Pepíček udělal; místo podívej, cos to udělal); opakují se stejná slova a větné části (stejný základ, který pomalu rozvíjí); těžší hlásky jsou nahrazovány jednoduššími (žádné ř, č, ž); omezená slovní rozmanitost; více zdobnělin; častěji slova konkrétní než abstraktní; krátké a srozumitelné věty; redukce obsahové složitosti řeči; nejčastěji užívány tázací věty (pobízejí dítě do mluvy), pak oznamovací a pak rozkazovací; zdůrazňovány nové informace

Vývoj řeči

kojenec (2-12 měsíců)

- **křik** – oznamuje hlad, žízeň, bolest a také se používá k upoutání pozornosti
- **broukání** (od 6 týdne) – reflexní pohybová činnost mluvidel, dítě to bere jako hru
- **žvatlání** (kolem 6 měsíce) - spojování souhlásek a samohlásek do slabik. Je to příprava k rozvoji řeči.
- **smysluplná slova** (kolem 12 měsíce) – vyjadřující potřeby, stavy a přání (sdělovací fce)

batole (1-3 roky)

- Děti v tomto věku používají senzomotoriku což znamená, že si pamatují názvy věcí, které mají kolem sebe a mohou je vnímat více smysly.
- Do 18 měsíců je **období jednoslovných vět** (např. ham, bum, haf), které přechází do **období neohebné řeči** (do 2 let), zde dítě začíná používat více slov ale má špatný slovosled.
- Od 2 do 3 roku je **období ohebné řeči** – dítě začíná používat mn. číslo, skloňování a časování)
- 2 polovina 3 roku se dítě začíná aktivně zajímat o názvy věcí a ptá se “co to je?” - tím si rozšiřuje svůj slovník. Nejprve si zapamatovává názvy věcí a osob pak slovesa a přídavná jména a na konci tohoto období již umí kolem 1000 slov.

předškolní věk (4-6let)

- Aktivní slovní zásoba vzrůstá asi na 2500-3000 slov
- Slovní zásobu tvoří převážně často používané konkrétní pojmy.
- Dítě v předškolním věku používá samomluvu (povídání si s hračkou nebo sám se sebou) k formulaci myšlenek nebo vyjadřování pocitů.
- Postupně se zlepšuje stavba vět: 4 roky - období jednoduchých vět. 5 let - užívání minulého a budoucího času a 6 let - tvorba 5-6 slovných vět.

dětství (6-12 let)

- Stále se rozrůstá slovní zásoba ale nejen na kvantitě ale i na kvalitě (slovo už je chápáno dříve, než je vysloveno)
- V tomto období má řeč funkci komunikační.

Výzkum

- Mým úkolem bylo vybrat vzorek dětí do 12 roků, položit jim sadu 10 stejných otázek a zapisovat si jejich odpovědi.
- Poté mám jejich odpovědi porovnat z hlediska slovní zásoby (převaha podstatných jmen, přídavných jmen, sloves) a větné skladby (zda používá jednoslovné, víceslovné odpovědi, jednoduché věty nebo složité souvětí).
- Mými respondenty byli 9-letý chlapec Martin a 12-letá holčička Hanka.

Martin: 1. Jakou navštěvuješ školu? Kousek od baráku, na Zachara.

2. Jaký je tvůj nejoblíbenější předmět? Proč? Tělocvik, baví mě cvičit.

3. Jaký je tvůj nejneoblíbenější předmět? Proč? Čeština, pletou se mi "I" a "Y".

4. Máš ve třídě nejlepšího kamaráda? Jasně, jmenuje se Marek.

5. Co se ti líbí na tvůj učitelce? Že je na nás hodná a hezky se usmívá.

6. Co jíš během školy? Maminka mi dává ráno svačinu.

7. Chodíš (rád) do školní jídelny? jo, chodím a rád, protože dobře vaří.

8. Kam jdeš po škole? Do družiny.

9. Co budeš dělat o prázdninách? Ještě nevím, ale už se těším.

10. Čím chceš být v budoucnosti? Prezidentem.

Hanka: 1. Jakou navštěvuješ školu? Chodím do školy Zachar. Je to hned naproti přes cestu.

2. Jaký je tvůj nejoblíbenější předmět? Proč? Angličtina, líbí se mi cizí jazyky.

3. Jaký je tvůj nejneoblíbenější předmět? Proč? Matika, protože je těžká.

4. Máš ve třídě nejlepší kamarádku? Ve třídě mám spoustu kamarádek ale nejvíc se bavím s Martinou a Petrou.

5. Co se ti líbí na tvůj učitelce? Že nám nedává moc úkolů.

6. Co jíš během školy? Mamka nám vždycky ráno připraví svačinu a odpoledne

chodíme do jídelny.

7. Chodíš (ráda) do školní jídelny? Chodím, protože musím, ale jídlo mi tam
vůbec nechutná.

8. Kam jdeš po škole? Jdu si do šatny pro aktovku a pak do školní družiny, kde
na mě čeká brácha.

9. Co budeš dělat o prázdninách? Těším se, až pojedu na tábor.

10. Čím chceš být v budoucnosti? Chtěla bych být učitelkou.

Vyhodnocení

Podle očekávání byla starší Hanička ve větné skladbě vyspělejší. Používá složitější věty, které Naproti tomu její bratr Martin používá jen jednoduché věty a někdy ještě i jednoslovné nebo víceslovné odpovědi. Z hlediska slovní zásoby lze těžko vyvodit z 10 vět správný závěr, ale jelikož znám tyto dva respondenty delší dobu, vím že Hanička často čte knížky a její slovní zásoba je mnohem obsáhlejší než u Martina.

Literatura

ŠKUBALOVÁ, T. Re: Prezentace – doplnění k tématu „Řeč“ [elektronická pošta]. Message to: „Karel Laštovica“ [cit. 2009-04-29]. Osobní komunikace.

ČAČKA, O. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Vyd 1. Brno : Jan Šabata, 2000.